

ปัญหาที่เกิดจากความแตกต่างระหว่างภาษาไทยกับภาษาอังกฤษ
ในบริบทของการแปล : ตัวอย่างจากการสอนแปลไทย-อังกฤษ
**Translating Between Thai and English
and Reconciling the Differences**

ศศิ จันทรประพันธ์
Sasee Chanprapun

บทคัดย่อ

เหตุเพราะการแปลมิใช่การนำคำในภาษาหนึ่งมาแทนที่คำในอีกภาษาหนึ่ง และเหตุเพราะการแปลคือการถ่ายทอดความหมายซึ่งมีองค์ประกอบที่ซับซ้อนมากมาย จึงทำให้การสอนวิชาการแปลเกิดขึ้น วิชาการแปลมิใช่วิชาที่สอนภาษา แต่เป็นวิชาที่ผู้เรียนจะต้องมีความรู้ทางภาษาเป็นฐานเดิมอยู่แล้ว วิชาการแปลเป็นวิชาที่กล่าวถึงการถ่ายทอดความหมายจากภาษาหนึ่งไปยังอีกภาษาหนึ่ง ยิงภาษาลับแปล (target language) กับภาษาต้นฉบับ (source language) มีความแตกต่างกันมากเพียงไร ความยุ่งยากในการถ่ายทอดก็จะมีมากขึ้นเพียงนั้น บทความนี้กล่าวถึงปัญหาอันเกิดจากความแตกต่างระหว่างภาษาไทยกับภาษาอังกฤษที่มีผลต่อการแปล ในบริบทของการแปลจากต้นฉบับภาษาไทยเป็นภาษาอังกฤษ ซึ่งอาจแบ่งเป็นความแตกต่างด้านไวยากรณ์ ความแตกต่างด้านโครงสร้าง และความแตกต่างด้านวัฒนธรรมและมุมมอง นอกจากนี้ยังกล่าวถึงข้อเสนอแนะในการแก้ปัญหาเหล่านั้นโดยสังเขป

Abstract

Translation is a complicated act, as it is no mere substitution of words in one language with words in another language and as it involves the transmission of meaning expressed in one set of codes to a different set of codes. In the case of translating between Thai and English, the task of bridging the two languages is an enormous one as the gap between them is quite large. This paper attempts to address problems arising from this gap and also, to a certain extent, attempts to suggest ways of solving them. At a more detailed level, it touches upon factors which influence the production of a

translation, such as grammar usage and structure as well as culture and perception.

1. บทนำ

หากการแปลเป็นเพียงการนำคำแต่ละคำในภาษาต้นฉบับมาจับคู่กับคำอีกคำในภาษาเป้าหมายแล้ว¹ ก็คงจะไม่มีความจำเป็นที่จะต้องมีการศึกษาเรื่องการแปล ไม่ต้องมีทฤษฎีการแปลและไม่ต้องมีนักแปล เพียงแค่มีคู่มือการเทียบคำ (ซึ่งอาจจะเป็นพจนานุกรม) ใคร ๆ ก็จะสามารถทำการแปลได้ แต่ความเป็นจริงมิได้เป็นเช่นนั้น บ่อยครั้งที่อาจารย์ผู้สอนวิชาการแปล (หรือการเขียน) ระดับต้นจะประสบปัญหาให้นักศึกษานำคำในภาษาต้นฉบับมาจับคู่กับคำในภาษาเป้าหมายแล้วนำมาร้อยต่อกัน โดยไม่คำนึงถึงหลักไวยากรณ์ โครงสร้างหรือการใช้ใด ๆ เลย

อย่างไรก็ตาม เป็นที่ทราบกันดีอยู่แล้วว่าการแปลกับการจับคู่คำแบบสมัยที่เราเริ่มเรียนภาษาต่างประเทศนั้นห่างไกลกันมาก ปัจจัยที่มีผลต่อการเข้าใจความหมายนั้นมีใช้อยู่ที่ความรู้ทางด้านภาษาเพียงอย่างเดียว แต่จะต้องอาศัยความรู้เกี่ยวกับสภาพการณ์ที่แวดล้อมอยู่ในบริบทของการสื่อสารความหมายนั้นด้วย สภาพการณ์แวดล้อมส่วนใหญ่คือความรู้เดิมที่เรามีอยู่เกี่ยวกับสิ่งที่กล่าวถึงซึ่งไม่ใช่ความรู้ทางภาษา² ในการสื่อสารใดก็ตาม มีองค์ประกอบหลักอยู่สองประการ คือรูปแบบ (form) ที่ใช้ในการสื่อความหมาย และตัวความหมายเองซึ่งเป็นนามธรรม การที่เราจะสามารถเข้าใจความหมายนามธรรมของคำ ๆ หนึ่ง เช่น คำว่า “แก้อ้อ” ได้นั้น เราจะต้องเข้าใจรูปแบบของการสื่อสารที่ใช้ในการสื่อความหมายนั้น ซึ่งหมายความว่าเราจะต้องมีความรู้เรื่องพยัญชนะ การอ่าน และการออกเสียง ฯลฯ แต่หากความรู้ของเราจำกัดอยู่เพียงแค่นี้ เราก็จะมีความสามารถเพียงแค่ผสมพยัญชนะและสระอ่านออกเสียงคำว่า “แก้อ้อ” ได้เท่านั้น โดยจะยังไม่สามารถเข้าใจความหมายของคำ ๆ นี้ได้ แต่หากเราเคยเห็นแก้อ้อมาก่อน หรืออาจจะเคยฟังคำบอกเล่าจากผู้อื่นมาก่อนว่า แก้อ้อนั้นคืออะไร มีลักษณะหน้าตาอย่างไร มีประโยชน์การใช้งานอย่างไร เราก็จะมีภาพนามธรรมของแก้อ้ออยู่ในใจ เมื่อเราเห็นหรือได้ยินคำว่า “แก้อ้อ” ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ที่ใช้สื่อแทนความหมายนามธรรมนี้ เราก็จะสามารถเข้าใจคำว่าแก้อ้อได้ หรือลองมาดูคำว่า “แมว” หากเรามีความเข้าใจในความหมายนามธรรมของคำว่าแมวอยู่ก่อนแล้ว เมื่อเราเห็นหรือได้ยินคำว่า “แมว” เรา

ก็จะสามารถเข้าใจได้ว่าสัญลักษณ์นี้หมายถึงสิ่งใด แต่ก็เชื่อว่าทุกครั้งที่เราพบสัญลักษณ์ คำว่าแมวนี้จะหมายถึงสิ่งเดียวกันเสมอไป แมวอาจหมายถึงสัตว์สี่เท้าที่ชอบจับหนูหรือ อาจจะมีหมายถึงคนที่ชื่อว่าแมวกก็ได้ เช่นนี้เป็นต้น

อันที่จริงแล้วในระดับที่เป็นรายละเอียดปลีกย่อยที่สุดแล้ว ความเข้าใจของคนแต่ละคนที่มีต่อภาษานั้นจะไม่เหมือนกันเลย จะเป็นเช่นไรก็ขึ้นอยู่กับประสบการณ์ของบุคคลนั้น เช่น หากบุคคลนั้นเคยมีประสบการณ์ที่ไม่ดีกับแมวหรือคนที่ชื่อแมวก่อน เมื่อมาพบสัญลักษณ์คำว่าแมว ความรู้สึกนี้ก็กลายเป็นส่วนหนึ่งของความหมายของคำว่าแมวที่บุคคลนั้นนึกถึง ด้วยเหตุที่ความหมายของภาษานั้นอิงอยู่กับบริบทของการใช้ภาษา การจับคู่คำจึงเป็นสิ่งที่ไม่สามารถนำมาใช้ในการแปลได้ เนื่องจากบริบทของภาษานั้นเปลี่ยนไปอยู่ตลอดเวลา เราจึงใช้การจับคู่คำกับชื่อหรือศัพท์เฉพาะเท่านั้น สิ่งนี้เป็นปัญหาแรกและปัญหาหลักที่เกิดขึ้นในการสอนแปลระดับต้น ๆ

เนื่องจากการศึกษาเรื่องการแปลเป็นแขนงวิชาที่ยังใหม่อยู่มาก จึงยังไม่มีการรวบรวมองค์ความรู้ที่แน่นแฟ้น ให้สามารถอ้างอิงในการสอนหรือวิจัยได้อย่างพอเพียง แม้ในโลกตะวันตกเองก็ยังไม่ได้มีการรวบรวมองค์ความรู้ในเรื่องนี้เท่าใดนัก ปัจจุบันเราอาจเห็นสถาบันการศึกษาหลายแห่งเปิดสอนในแขนงวิชานี้ แต่ถ้าจะมองถึงระยะเวลาที่ได้เปิดสอนมาแล้ว จะพบว่าน้อยมากเมื่อเทียบกับวิชาอื่นเช่น วิทยาศาสตร์ หรือแม้แต่วิชาทางด้านภาษาเอง เรื่องนี้เป็นเรื่องที่น่าขันเพราะมนุษย์ใช้ภาษามานับพันปี และมีการสื่อสารข้ามภาษาข้ามวัฒนธรรมมานับพันปี แต่กลับไม่มีใครสนใจที่จะศึกษาศาสตร์ของการสื่อสารข้ามภาษาเลย การแปลนั้นมีมาแต่สมัยดึกดำบรรพ์ นับตั้งแต่มนุษย์เริ่มทำการค้าขายติดต่อข้ามภาษาข้ามวัฒนธรรมกัน โดยเริ่มในรูปแบบของการแปลล่ามแล้วจึงมามีการแปลแบบเขียนในภายหลัง มีผู้ที่ทำงานเป็นนักแปลทั้งแบบล่ามและแบบเขียนมากมาย แต่ก็มิได้มีความพยายามที่จะแสวงหาองค์ความรู้ในเรื่องการแปลอย่างจริงจังจนเมื่อประมาณ 50-60 ปีมานี้ นักวิชาการเริ่มหันมาสนใจการแปลในฐานะที่เป็นศาสตร์โดยตัวของมันเอง มิใช่เป็นส่วนหนึ่งของภาษาหรือการศึกษาภาษา จริงอยู่ที่ความรู้ทางด้านภาษาเป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับการแปล แต่ความรู้ด้านภาษาอย่างเดียวก็ไม่สามารถทำให้แปลได้ เหตุเพราะการแปลมิใช่เป็นเพียงการใช้ภาษาแต่เป็นการถ่ายทอดระหว่างภาษา ซึ่งจะเชื่อมภาษาที่ผู้อื่นได้ใช้ไว้แล้วเข้ากับอีกภาษาหนึ่ง ในระยะเริ่มแรก การศึกษาเรื่องการแปลส่วนใหญ่จะกระทำไปในแนวภาษาศาสตร์ คือการวิเคราะห์ภาษา

ที่ใช้ทั้งในต้นฉบับและฉบับแปล ผู้เขียนทฤษฎีการแปลในยุคแรกๆ เช่น แคทฟอร์ต³ ล้วนเขียนถึงการแปลจากมุมมองของนักภาษาศาสตร์ทั้งสิ้น สิ่งนี้มิได้เป็นเรื่องเสียหายแต่อย่างใดเพราะผู้ที่ทำการศึกษาเรื่องการแปลในระยะแรกนั้นเป็นนักภาษาศาสตร์ จึงเป็นธรรมดาอยู่เองที่จะต้องศึกษาในเชิงภาษาศาสตร์ มาในระยะหลังแนวโน้มของการศึกษาการแปลเริ่มจะให้ความสำคัญกับกระบวนการทางจิตวิทยาที่เกิดขึ้นในขณะที่เราใช้ภาษา (cognitive process) หรือในขณะที่เราแปลมากขึ้น ปัจจุบันแนวโน้มของการศึกษาเป็นไปในเชิงสหวิทยาการมากขึ้น สำหรับการแปลก็เช่นกัน เพราะนักวิชาการมีความสนใจเรื่องกระบวนการที่เกิดขึ้นในสมองของผู้แปลขณะทำการแปล การศึกษาเรื่องการแปลในปัจจุบันจึงเป็นการศึกษาทั้งในแง่ของภาษาและในแง่ของจิตวิทยาด้วย⁴ ซึ่งอาจารย์อาจนำประเด็นนี้มาเป็นหัวข้อในการพูดคุยกับนักศึกษา หรือในการวิเคราะห์งานแปลด้วยก็ได้

ในการศึกษาวิชาการแปลได้มีผู้ให้นิยามของการแปลไว้มากมาย อาจพอนำมาสรุปได้เป็นสองกลุ่มใหญ่ ๆ คือ กลุ่มที่กล่าวว่า การแปลคือการถ่ายทอดความหมายออกมาโดยใช้ภาษาเป้าหมายที่เป็นธรรมชาติ เป็นธรรมชาติในที่นี้หมายความว่าให้เป็นภาษาที่เหมือนกับว่าเขียนขึ้นมาเป็นภาษานั้นตั้งแต่ต้น โดยไม่ให้มีแทรกแซงของภาษาต้นฉบับ (source language interference) อยู่เลย พวกที่สองจะกล่าวว่า การแปลคือการถ่ายทอดความหมายโดยการคงไว้ซึ่งรูปแบบของภาษาต้นฉบับ รูปแบบในที่นี้หมายถึง ไวยากรณ์ โครงสร้าง การใช้ (usage) ฯลฯ เนื่องจากกลุ่มนี้มองว่ารูปแบบ (form) เป็นส่วนหนึ่งของเนื้อความ เพราะเป็นความตั้งใจของผู้เขียนที่จะใช้รูปแบบดังกล่าวในการถ่ายทอดเนื้อความออกมา นักศึกษาที่เริ่มเรียนแปลส่วนใหญ่มักเลือกใช้รูปแบบเดิมในภาษาต้นฉบับให้มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ เนื่องจากมีความรู้สึกว่าการจะอิงอยู่กับงานของเดิมให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ ซึ่งวิธีหนึ่งที่จะทำเช่นนั้นก็คือการใช้รูปแบบให้เหมือนกับของเดิม ทั้งนี้ทั้งนั้นแต่ละวิธีต่างมีข้อดีและข้อเสียอยู่ในตัวของมันเอง ในบางครั้งที่สภาพการณ์เอื้ออำนวย เราอาจสามารถแปลข้อความด้วยการใช้รูปแบบภาษาที่เป็นธรรมชาติในภาษาเป้าหมาย และถ่ายทอดความหมายจากต้นฉบับได้ครบถ้วนด้วย แต่ก็ยังมีบ่อยครั้งที่หากเราต้องการบทแปลที่เป็นธรรมชาติเราก็อาจจะต้องสูญเสียโครงสร้างของภาษาต้นฉบับ ซึ่งจะมีส่วนในการกำหนดลีลาหรือน้ำเสียงของข้อความนั้น แต่หากเราจะคงไว้ซึ่งรูปแบบ เราก็อาจจะได้บทแปลที่ไม่เป็นธรรมชาติ เพราะใช้คำของ

ภาษาหนึ่งกับโครงสร้างของอีกภาษาหนึ่ง สิ่งนี้เป็นปัญหาหลักที่ผู้สอนแปลประสบอยู่เสมอ ซึ่งอาจจะแยกย่อยได้เป็นประเด็นต่าง ๆ อีกมากมาย ในที่นี้จะขอกล่าวถึงเฉพาะประเด็นที่เป็นปัญหาในบริบทของการแปลจากภาษาไทยเป็นภาษาอังกฤษเท่านั้น

2. ความแตกต่างด้านไวยากรณ์และการใช้

ความแตกต่างที่ผู้คนจะสังเกตเห็นได้ชัดเจนที่สุดและเห็นได้เป็นประการแรกก็คือภาษาไทยและภาษาอังกฤษมีหลักไวยากรณ์และการใช้ภาษาที่ต่างกัน ที่จริงแล้วเราสามารถพูดถึงความแตกต่างในด้านนี้ได้มากมายในรายละเอียด แต่จะขอเอ่ยถึงเฉพาะที่เป็นประเด็นสำคัญซึ่งมีผลต่อการถ่ายทอดความหมายจากภาษาไทยเป็นภาษาอังกฤษ ซึ่งอาจพอสรุปได้โดยสังเขปว่าเป็นปัญหาที่เกี่ยวข้องกับกาล (tense) การใช้คำนำหน้านาม และการใช้เอกพจน์-พหูพจน์

ประการแรกที่เป็นปัญหาไม่ใช่เฉพาะสำหรับผู้แปล แต่จะเรียกว่าเป็นปัญหาสำหรับคนไทยส่วนใหญ่ที่ใช้ภาษาอังกฤษก็คือเรื่องของกาล (tense) ทั้งนี้เพราะว่าวิธีการบอกเวลาที่เกิดเหตุการณ์ใดเหตุการณ์หนึ่งขึ้นในภาษาไทยนั้น มักจะใช้บอกโดยการเพิ่มคำหรือวลีเข้าไปในข้อความ เช่น ในข้อความที่บอกว่า “เขาถูกรถชนเมื่อวาน” เราจะรู้กาลของประโยคนี้ได้จากคำว่า “เมื่อวาน” เท่านั้น แต่ในภาษาอังกฤษ เมื่อต้องการจะบอกถึงกาลของข้อความ เราจะใช้การผันกริยาหรือการเปลี่ยนรูปกริยาไปตามกาล (และไปตามผู้กระทำกริยาด้วย) เช่น ในประโยค “He was hit by a car yesterday” จะเห็นว่ามอร์ดประกอบของประโยคนี้อยู่สองอย่างที่แสดงถึงกาล คือ กริยา was hit ซึ่งผันไปในรูปของ past tense (และ passive voice ด้วย) และคำว่า yesterday เราจะเห็นได้ว่าองค์ประกอบหลักซึ่งบอกเวลาที่การกระทำนั้นเกิดขึ้นคือ รูปอดีตกาลของกริยา (was hit) ส่วนคำว่า yesterday นั้นทำหน้าที่เพียงชี้จำเพาะลงไปว่าเป็นจุดเวลาใดกันแน่ ในมุมมองของการแปลจากไทยเป็นอังกฤษ ความแตกต่างนี้เป็นปัญหาเนื่องจากในต้นฉบับอาจไม่มีส่วนใดที่แสดง “กาล” หรือเวลาเกิดของเหตุการณ์อย่างชัดเจน ผู้แปลจะต้องสรุปเอาเองจากบริบทว่าผู้เขียนกำลังกล่าวถึงอดีต ปัจจุบัน หรืออนาคต เช่น หากต้องการจะแปลข้อความที่ว่า “ฉันเห็นเขาโดนรถชน” ผู้แปลคงต้องมาพิจารณาเอาเองว่า เห็นเขาโดนรถชนเมื่อใด เพื่อจะได้สามารถใช้ tense ในฉบับแปลได้ถูกต้อง นอกจากนี้จะต้องหาข้อสรุปว่าเหตุการณ์นั้นเกิดขึ้นเวลาใดแล้ว ยังจะต้องหาข้อสรุปให้ได้อีกด้วยว่าเหตุการณ์

นั้นเกิดขึ้นอย่างไร (มีลักษณะการเกิดขึ้นของเหตุการณ์เป็นอย่างไร) มีความสัมพันธ์กับเหตุการณ์อื่น ช่วงเวลา หรือจุดของเวลาในบริบทนั้นอย่างไร เพื่อที่จะสามารถตัดสินใจได้ว่าจะใช้ simple, continuous, perfect หรือ perfect continuous tense ดี เช่น หากเราต้องการจะแปลประโยคที่ว่า “เมื่อวานตอนเขาเดินข้ามถนนเขาถูกรถชน” นอกจากเราจะต้องสรุปเวลาที่เหตุการณ์นี้เกิดขึ้น ซึ่งเราสามารถทราบได้จากคำว่า “เมื่อวาน” แล้ว (เราจึงเลือกที่จะใช้ past tense) เรายังจะต้องมาพิจารณาถึงความเชื่อมโยงระหว่างสองเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นด้วย คือ “เดินข้ามถนน” กับ “ถูกรถชน” เมื่อพิจารณาแล้วทราบว่า เป็นสองเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นซ้อนกันในเวลาเดียวกัน โดยที่เหตุการณ์แรกเกิดขึ้นก่อนและกำลังดำเนินอยู่ขณะที่เหตุการณ์ที่สองเกิดขึ้น เราจึงเลือกที่จะใช้ past continuous สำหรับ “เดินข้ามถนน” และ past simple สำหรับ “ถูกรถชน” และแปลข้อความนี้ออกมาเป็น Yesterday, while he was crossing the street, he was hit by a car ซึ่งสามารถลดรูปลงมาได้เป็น Yesterday, while crossing the street, he was hit by a car หรือสามารถย้ายตำแหน่งของคำว่า yesterday ไปอยู่ข้างหลังเป็น While crossing the street, he was hit by a car yesterday เช่นนี้เป็นต้น ทั้งนี้ทั้งนั้นในการแปล ผู้แปลจำเป็นต้องอ่านเนื้อหาที่จะแปลให้ครบถ้วนเสียก่อนที่จะเริ่มลงมือถ่ายทอดออกมาเป็นภาษาเป้าหมาย เพื่อที่จะได้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น และเวลาที่เหตุการณ์เหล่านั้นเกิดขึ้นด้วย

ความแตกต่างอีกประการหนึ่งที่ทำให้เกิดปัญหาไม่น้อยไปกว่าการใช้ tense เลย ก็คือการที่ภาษาอังกฤษมีการระบุจำนวนทุกครั้งที่มีการใช้คำนามที่นับได้ และการที่ภาษาอังกฤษมีการใช้รูปเอกพจน์ พหูพจน์เป็นการบังคับ แต่ภาษาไทยไม่มี การบอกพหูพจน์ของภาษาไทยคือการเติมคำบอกจำนวนเข้าไป ซึ่งจะใช้เฉพาะเมื่อเวลาที่ต้องการจะชี้เฉพาะเจาะจงลงไปว่า สิ่งที่ถูกกล่าวถึงนั้นมีจำนวนมากกว่าหนึ่ง แต่ในภาษาอังกฤษบังคับว่าทุกครั้งที่ใช้คำนามนับได้จะต้องระบุไปเลยว่าเป็นเอกพจน์หรือพหูพจน์ เช่น เราจะใช้คำว่า cat หรือ dog ขึ้นมาในประโยคโดยไม่กำหนดจำนวนไม่ได้ หากเราต้องการจะแปลข้อความที่บอกว่า “ฉันชอบแมว แต่ฉันเกลียดหมา” เราจะต้องตัดสินใจจากบริบทว่า ผู้เขียนหมายถึงแมวและหมาก็ตัว เช่นหมายถึงแมวตัวใดตัวหนึ่งในจำนวนหลายตัว และหมาตัวใดตัวหนึ่งในจำนวนหลายตัวหรือเปล่า หากเป็นเช่นนั้น เราก็คงจะใช้ a cat และ a dog แต่หากเราพิจารณาแล้วว่าผู้พูดหมายถึงแมวตัวใดตัวหนึ่ง หมาตัวใดตัวหนึ่งที่ได้

กล่าวถึงมาแล้วโดยเฉพาะเจาะจง เราก็คงอดสงสัยใจใช้ the cat และ the dog เป็นต้น แต่สำหรับบริบทนี้ เราพิจารณาเห็นแล้วว่าผู้เขียนมิได้หมายความว่าอย่างใดอย่างหนึ่งในสองอย่างที่กล่าวมาแล้วเลย แต่กลับหมายถึงแมวและหมาโดยทั่ว ๆ ไป คือรักแมวทุกตัวเป็นส่วนมาก และเกลียดหมาทุกตัวเป็นส่วนมาก เราจึงเลือกที่จะใช้รูปพหูพจน์ในการแปลแมวและหมา และแปลข้อความนี้ออกมาเป็น I like cats but I hate dogs เช่นนี้เป็นต้น ดังนั้นผู้สอนจำเป็นต้องย้ำกับผู้เรียนว่า เมื่อใดก็ตามที่เราจะแปลคำนามจากภาษาไทยเป็นภาษาอังกฤษ จำเป็นอย่างยิ่งที่เราจะต้องรู้ให้ได้ก่อนว่าคำนามนั้นมีจำนวนเท่าไรในบริบทนั้น เพื่อที่เราจะได้สามารถเลือกใช้ article และเลือกใช้รูปเอกพจน์พหูพจน์ได้ถูกต้อง ในทางกลับกัน เมื่อเราแปลจากภาษาอังกฤษเป็นภาษาไทย ประเด็นนี้จะไม่เป็นปัญหาเนื่องจากเรากำลังถ่ายถอดจากการใช้ภาษาที่ละเอียดกว่ามาสู่การใช้ที่กว้างกว่า (เช่นคำว่า a cat, the cat และ cats สามารถแปลว่า “แมว” ได้หมด โดยทั่วไปไม่มีความจำเป็นที่จะต้องบอกว่า “แมวหนึ่งตัว แมวตัวที่เอ๋ยถึงไปแล้ว หรือแมวหลายตัว”)

นอกจากสองประเด็นที่ยกมาเป็นตัวอย่างข้างต้นแล้ว ยังมีประเด็นปลีกย่อยอื่นที่เป็นปัญหาทางด้านไวยากรณ์และการใช้ในการแปลจากภาษาไทยเป็นภาษาอังกฤษอีกหลายประเด็น แต่เนื่องจากเป็นประเด็นที่ปลีกย่อยมาก จึงจะไม่ขอเอ่ยถึงเป็นรายประเด็นแต่จะขอสรุปว่า ข้อกำหนดทางไวยากรณ์และการใช้ภาษาใด ๆ ก็ตามที่มีความแตกต่างกันในภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ล้วนก่อให้เกิดปัญหาในการแปลทั้งสิ้น ยกตัวอย่างง่าย ๆ แม้แต่คำว่า brother กับ sister ก็เป็นปัญหาเพราะไม่รู้จะแปลว่า “พี่ชาย พี่สาว” หรือ “น้องชาย น้องสาว” ดี หรือแม้แต่การละประธานไว้ในภาษาไทยแล้วให้ผู้อ่านสรุปเอาเองจากบริบทว่าใครเป็นผู้ทำกริยานั้น ในภาษาอังกฤษทำเช่นนั้นไม่ได้ เวลาแปลจึงจำเป็นที่จะต้องหาประธานมาใส่เพิ่มเข้าไปในบทแปล วิธีแก้ปัญหาคือวิธีที่ดีที่สุดวิธีแรกก็คือ จะต้องให้ผู้แปลระลึกอยู่ตลอดเวลาว่าภาษาทั้งสองมีลักษณะไวยากรณ์และการใช้ที่ไม่เหมือนกัน จึงไม่สามารถนำหลักไวยากรณ์และการใช้ของภาษาหนึ่งไปใช้กับอีกภาษาหนึ่งได้ เมื่อผ่านกระบวนการแปลแล้ว ไวยากรณ์และการใช้นั้นอาจต้องเปลี่ยนไป แต่สิ่งที่ต้องคงอยู่คือความหมายที่เหมือนเดิมนั่นเอง

3. ความแตกต่างด้านโครงสร้าง

เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบโครงสร้าง (structure) ของภาษาไทยกับภาษาอังกฤษ แล้วเราอาจจะพอมองเห็นถึงความคล้ายคลึงในบางประการ เช่น ในภาษาอังกฤษมีประโยคชนิด simple sentence ในภาษาไทยก็มีเอกรรดประโยค ในภาษาอังกฤษมี compound sentence ในภาษาไทยก็มีอนุสรประโยค ในภาษาอังกฤษมี complex sentence ในภาษาไทยก็มีสังกรประโยค หรือในภาษาอังกฤษมี phrase ชนิดต่าง ๆ ในภาษาไทยก็มีวลีชนิดต่าง ๆ เช่นกัน การที่มีรูปแบบเทียบเคียงกันได้ทั้งสองภาษานี้แทนที่จะเป็นข้อดีกลับเป็นข้อเสีย เนื่องจากรูปแบบนั้นมีเหมือนกัน แต่ความนิยมในการใช้แต่ละรูปแบบในการสื่อสารข้อความแต่ละประเภทนั้นมีไม่เหมือนกัน เช่น เรื่องของ passive voice ซึ่งในภาษาอังกฤษจะใช้เมื่อในบริบทนั้น “กรรม” หรือผู้ถูกกระทำมีความสำคัญมากกว่า “ประธาน” หรือผู้กระทำ แต่ในภาษาไทยนั้นเราจะใช้ประโยคในลักษณะนี้ก็ต่อเมื่อเรากล่าวถึงเหตุการณ์ที่ไม่ดี เช่น “เขาถูกรถชน” หรือ “เขาโดนไล่ออก” เป็นต้น

เวลาที่แปลผู้เรียนมักจะมีแนวโน้มที่จะแปลไปตามต้นฉบับที่ปรากฏต่อสายตา ดังนั้นจึงเท่ากับว่าเป็นการเรียงลำดับคำหรือใช้โครงสร้างประโยคของภาษาต้นฉบับ ในขณะที่คำที่เลือกใช้นั้นได้ถ่ายทอดออกมาเป็นภาษาเป้าหมายแล้ว การนำสองส่วนจากคนละภาษามารวมกันนี้จึงเป็นการผิดธรรมชาติของภาษาอย่างยิ่ง บางครั้งทำให้ผิดหลักการใช้ภาษาไปเลย เช่น ในข้อความ “รถสีน้ำเงิน” หากเรียงลำดับตามภาษาต้นฉบับจะต้องแปลว่า the car blue เช่นนี้เป็นต้น แต่บางครั้งความแตกต่างนี้ไม่ใช่ประเด็นที่จะสังเกตเห็นได้ชัดเหมือนกับประเด็นทางไวยากรณ์และการใช้ ทว่าเมื่อแปลออกมาแล้วผู้แปลอาจจะรู้สึกว่ภาษาที่ใช้ั้นไม่ดี ไม่เป็นธรรมชาติ ยกตัวอย่างเช่นในภาษาไทยจะวางตำแหน่งคำขยายไว้ข้างหลังคำที่ถูกขยาย เช่น ในข้อความ “อาบนํ้าบ่อย ๆ ” ซึ่งหากถ่ายทอดทั้งความหมายและโครงสร้างแล้วจะต้องแปลว่า Take showers frequently ซึ่งก็ถูกไวยากรณ์และความหมายทุกประการ แต่หากให้เปรียบเทียบกับ Take frequent showers หลายคนคงจะชอบแบบที่สองมากกว่า เพราะดูแล้วเป็นภาษาที่เป็นธรรมชาติกว่า ภาษาไทยเป็นภาษาที่น่าใจความสั้น ๆ มาเรียงต่อกันเพื่ออธิบายความ แต่ภาษาอังกฤษนิยมถ่ายทอดออกมาเป็นใจความหลักซึ่งมีส่วนขยายแตกแขนงออกไปมากมาย หากเราจะแปลภาษาไทยเป็นภาษาอังกฤษโดยการใช้โครงสร้างของภาษาไทยแล้ว เราจะได้ประโยคสั้น ๆ ที่เรียงต่อกันมากมาย การแปลแบบนี้อาจจะสามารถสื่อความหมายได้

แต่อาจจะด้วยคุณค่าในแง่วาทศาสตร์ (rhetoric) หากพิจารณาตัวอย่างจากข้อความต่อไปนี้ “ฉันโกรธเขามาก ฉันก็เลยไม่ยอมพูดกับเขาอีก” หากเราจะแปลโดยคงโครงสร้างเดิมของภาษาต้นฉบับเอาไว้ เราอาจจะแปลได้ว่า I was very angry with him so I refused to speak to him again ซึ่งก็เป็นการถ่ายทอดที่ถูกต้องทั้งความหมายและไวยากรณ์ แต่หากให้ผู้แปลอ่านต้นฉบับแล้วดึงเฉพาะความหมายออกมา โดยไม่ต้องสนใจรูปแบบหรือโครงสร้างใด ๆ ทั้งสิ้น และให้เขียนสื่อสารความหมายนั้นออกมาอีกครั้งเป็นภาษาอังกฤษ เราอาจจะได้บทแปลที่แตกต่างกันออกไปโดยที่ีมีความหมายเหมือนกัน (ที่อาจจะแตกต่างกันไปบ้างในเรื่องน้ำหนักของภาษา) เช่น Because I was very angry with him, I refused to speak to him again หรือ Being very angry with him, I refused to speak to him again.

ประเด็นดังกล่าวอาจจะดูว่าไม่ใช่ปัญหาใหญ่ หากมุ่งหวังเพียงจะแปลเพื่อสื่อสารข้อมูลเท่านั้น แต่หากต้องการจะได้ภาษาฉบับแปลที่มีความงดงาม สิ่งนี้เป็นเรื่องสำคัญที่ผู้แปลจะต้องคำนึงถึง และเป็นทักษะที่ต้องใช้เวลายาวนานในการฝึกฝน ผู้แปลจะต้องเป็นผู้ที่รักการอ่าน เนื่องจากการอ่านทำให้เห็นตัวอย่างการใช้ภาษาในลีลาและสถานการณ์ที่ต่าง ๆ มากมาย แต่ทั้งนี้มิได้หมายความว่า จะให้ผู้แปลไปลอกลีลาการเขียนของผู้อื่นมา ผู้แปลควรจะดูตัวอย่างจากผู้อื่นเพื่อนำมาพัฒนาลีลาการเขียนของตนเอง ทั้งนี้ทั้งนั้น สิ่งที่มีความสำคัญที่สุดคือความสามารถที่จะดึงตัวเองออกมาจากต้นฉบับให้สำเร็จ ผู้แปลจะต้องไม่ยอมให้รูปแบบของภาษาที่ใช้ในต้นฉบับมามีอิทธิพลต่อการใช้ภาษาในการถ่ายทอดความหมายของผู้แปล ผู้แปลจะต้องระลึกอยู่ในใจเสมอว่าต้นฉบับ (คือแผ่นกระดาษที่เขียนข้อความมาในภาษาไทย) เป็นเพียงตัวกลางที่จะทำให้ผู้แปลเข้าถึงความหมาย อันเป็นสิ่งนามธรรมจับต้องไม่ได้ เป็นข้อมูลที่ผู้เขียนต้องการจะสื่อสารกับผู้อ่าน เพราะเหตุที่ความหมายเป็นนามธรรมจึงยากที่จะส่งผ่าน หรือส่งต่อให้ผู้อื่นได้ โดยไม่มีตัวภาษาที่เป็นรูปธรรมให้ยึดเกาะ ตัวภาษาที่เป็นรูปธรรมนี้หมายถึง พยัญชนะ ไวยากรณ์ หลักการใช้ ฯลฯ ดังนั้นสิ่งที่แฝงมาในตัวภาษาที่เราเห็นคือความหมาย ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของการสื่อสาร ประโยชน์ของภาษาก็คือสามารถถ่ายทอดความหมายให้เราได้ เมื่อเราได้ดึงความหมายออกมาจากตัวภาษาให้กลายเป็นความเข้าใจอยู่ในหัวสมองเราแล้วภาษาก็หมดประโยชน์ จึงควรละทิ้งไป ไม่ต้องให้ความสำคัญกับมันอีก แต่ควรจะนำใจไปจดจ่อที่ตัวความหมายนามธรรมซึ่งบัดนี้ได้กลายเป็นความเข้าใจอยู่ใน

สมองของเราแล้ว ว่าเราจะถ่ายทอดความหมายนั้นออกมาให้ดีที่สุดได้อย่างไร ทั้งนี้ไม่ได้หมายความว่าเราจะต้องไม่กลับไปดูต้นฉบับเลย เพราะว่าเรายังคงต้องระวังให้ความหมายของบทแปลเป็นความหมายเดียวกับต้นฉบับอยู่ เราจึงควรกลับไปดูต้นฉบับทุกครั้งที่เราที่มีความไม่แน่ใจในเรื่องนี้ การกลับไปดูต้นฉบับของเรานั้นจะต้องเป็นการกลับไปดูเพื่อหาความหมาย มิใช่กลับไปดูคำหรือโครงสร้างที่ใช้ในต้นฉบับเพื่อที่จะพยายามนำมาเปรียบเทียบกับคำหรือโครงสร้างในภาษาเป้าหมาย ในเรื่องของความเป็นธรรมชาติของภาษากับรูปแบบนี้ ยังมีนักแปลกลุ่มหนึ่งคิดว่า ในการแปลบางประเภทนั้นควรจะถ่ายทอดรูปแบบของภาษาต้นฉบับออกมาให้มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้⁵ อาจเพราะรูปแบบนั้นเป็นสิ่งที่ผู้เขียนเลือกมา จึงเป็นเจตนาหรือความตั้งใจของผู้เขียนที่จะสื่อความหมายโดยใช้รูปแบบนั้น เวลาแปลเราจึงควรจะรักษาเจตนาของผู้เขียนไว้โดยการถ่ายทอดรูปแบบเดิมมาด้วยหากไม่เป็นการผิดหลักการใช้ภาษาหรือทำให้ความหมายเปลี่ยนไป

4. ความแตกต่างด้านวัฒนธรรมและมุมมอง

ปัญหาที่เห็นได้ชัดเจนที่สุดในประเด็นนี้คือ การที่เราไม่สามารถหาคำหรือกลุ่มคำมาถ่ายทอดความหมายของสิ่งที่มีอยู่เฉพาะในวัฒนธรรมไทยเป็นภาษาอังกฤษได้ สำหรับเรื่องนี้แนวปฏิบัติที่นักแปลใช้มีอยู่ 3 ทางด้วยกัน คืออาจใช้การทับศัพท์ การอธิบายความ หรือการเทียบเคียงกับสิ่งที่คล้ายกันในภาษาเป้าหมาย เช่นหากเราต้องการจะแปลคำว่า “สังขยา” ซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่มีคำใช้เรียกในภาษาอังกฤษเพราะไม่มีอยู่ในวัฒนธรรมที่พูดภาษานั้น เราอาจใช้วิธีแรก คือเขียนทับศัพท์ไปว่า sangkaya วิธีนี้คล้ายกับการบัญญัติคำขึ้นใช้ใหม่ ซึ่งอาจจะมั่วซั่วตรงๆที่ในระยะแรกคนอ่านจะไม่ค่อยเข้าใจว่าหมายถึงอะไร แต่จะดีในแง่ที่จะมีคำที่กระชับรัดกุมใช้เรียกเฉพาะเจาะจงถึงสิ่งที่เราต้องการจะสื่ออย่างตรงที่สุด เราอาจใช้วิธีที่สอง คืออาจอธิบายว่าเป็น a Thai dessert ในการใช้วิธีนี้จะต้องระวังไม่ให้คำอธิบายยาวเยิ่นเย้อจนเกินไป เพราะเมื่อนำมาใส่ในประโยคแล้วจะรุงรัง และคำอธิบายนั้นนิยมใช้ในรูปแบบของนามวลี (noun phrase) ข้อดีก็คือจะสามารถสื่อรายละเอียดได้มากกว่าวิธีอื่น แต่ก็มีข้อเสียตรงที่อาจจะยาวเยิ่นเย้อจนทำให้บทแปลฟังไม่รู้เรื่องได้ หรือเราอาจจะใช้วิธีเปรียบเทียบลักษณะของสิ่งที่เราต้องการจะแปล คือ สังขยา กับสิ่งที่อาจจะมึลักษณะคล้ายคลึงกันในภาษาเป้าหมาย เช่น

สังขยาอาจมีรูปร่างหน้าตา และรสชาติคล้ายคลึงกับ custard เราจึงอาจจะบอกว่าสังขยาเป็น custard หรือ a Thai custard เป็นต้น ข้อดีของวิธีนี้คือผู้อ่านจะสามารถเข้าใจความหมายที่ต้องการจะสื่อสารได้ง่ายกว่าเพราะได้นำไปเชื่อมโยงกับสิ่งที่ผู้อ่านคุ้นเคยอยู่แล้ว แต่ข้อเสียก็คือ ความหมายที่สื่อออกไปนั้นอาจไม่ตรงกับความหมายในต้นฉบับนัก ในบางครั้งเรายังสามารถนำวิธีการต่าง ๆ ข้างต้นมาใช้ควบกันได้ด้วย เช่น เราอาจจะแปลคำว่า “สังขยา” ว่า sangkaya, a Thai dessert made from sugar, flour and eggs หรือเราอาจจะบอกว่า sangkaya—a Thai kind of custard เช่นนี้ก็ได้อีก

อีกประเด็นหนึ่งซึ่งอาจเป็นปัญหาที่ไม่เด่นชัดนักที่เกิดจากความแตกต่างทางวัฒนธรรม คือเรื่องของวิธีการคิดซึ่งส่วนมากจะเป็นสารที่ซ่อนอยู่ในข้อความที่สื่อออกไป แต่ไม่ได้เขียนออกมาเป็นสายลักษณ์อักษร เช่น การที่คนตะวันตกให้ความสำคัญกับการเป็นปัจเจกบุคคล หรือการที่คนตะวันออกให้ความสำคัญแก่ผู้ที่มีอายุมากกว่า หรือนิยมความอ่อนน้อมถ่อมตน หากเราแปลจากภาษาอังกฤษเป็นภาษาไทย ปัญหาที่เราจะพบก็คือ บางครั้งเราจะไม่สามารถตีความจนเข้าใจความหมายที่แฝงตัวอยู่นี้ได้ เมื่อเราแปลเราจึงข้ามเลยไปไม่ได้กล่าวถึงเนื้อความส่วนนี้ หากเราแปลจากภาษาไทยเป็นภาษาอังกฤษ ปัญหาจะเป็นในแง่ที่ว่าเราจะเลยไม่ได้สื่อความหมายที่ซ่อนตัวอยู่นี้ออกไปเนื่องจากเป็นสิ่งที่ไม่ได้สื่อออกมาทางตัวภาษาในต้นฉบับ แม้ความหมายนั้นจะแฝงอยู่ (implied) ก็ตาม ประเด็นนี้ก็ยังเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกันอยู่เช่นเดียวกัน เนื่องจากนักแปลบางกลุ่มคิดว่าในเมื่อผู้เขียนไม่ได้เขียนออกมา ก็เป็นความตั้งใจของผู้เขียนที่จะให้ผู้อ่านอนุมานเอาเองเพื่อให้เข้าใจความหมายในส่วนนี้ แต่ปัญหาก็คือผู้อ่านต้นฉบับกับผู้อ่านฉบับแปลนั้นอยู่ภายใต้เงื่อนไขที่ต่างกัน เนื่องจากผู้อ่านต้นฉบับมีความเข้าใจเรื่องวัฒนธรรมของภาษานั้นอยู่แล้ว จึงมีเครื่องมือที่จะนำมาใช้ออนุมานหาความหมายนั้นได้ แต่ผู้อ่านฉบับแปลไม่มีความรู้ในเรื่องนี้ ดังนั้นจึงไม่สามารถเข้าใจความหมายในส่วนนี้ได้ ซึ่งก็เท่ากับว่าผู้แปลได้ทำความเข้าใจตกหล่นไประหว่างแปล หรือแปลไม่ครบความหมายนั่นเอง ขอยกตัวอย่างประโยคที่ว่า “หลานสาวเดินเข้าอ้อมคุณย่าไปรับโทรศัพท์ที่โต๊ะ” ซึ่งความหมายที่ซ่อนตัวอยู่ในประโยคนี้คือ หลานสาวมีความเคารพต่อคุณย่าจึงมิได้เดินค้ำหัวไปรับโทรศัพท์ แต่จะสังเกตได้ว่าไม่มีส่วนใดของประโยคเลยที่เขียนออกมาเช่นนั้น หากเราจะแปลเพียงแค่ส่วนที่ปรากฏออกมาเป็นตัวอักษร เราก็อาจจะบอกว่า The granddaughter walked on her knees past the grandmother to answer the phone ซึ่งผู้

อ่าน (ที่ไม่รู้วัฒนธรรมของเรา) ก็คงจะรับทราบแค่กิริยาของหลานสาว บางคนอาจถึงขั้นสงสัยว่าเหตุใดจึงต้องใช้เข่าเดิน ไม่ใช่ทำเดินเหมือนปกติ แต่หากเราเติมข้อความลงไปว่า The granddaughter walked on her knees as a gesture of respect past her grandmother to answer the phone จะเป็นการบิดเบือนต้นฉบับหรือไม่ ในกรณีนี้บางคนอาจเลือกที่จะไม่เติมคำอธิบายลงไปแต่ทำเป็นเชิงอรรถแล้วค่อยไปใส่คำอธิบายไว้ในเชิงอรรถก็ได้ หรืออาจจะใช้อธิบายความเพิ่มโดยใช้วงเล็บหรือเครื่องหมายวรรคตอนอื่นพร้อมระบุด้วยว่าเป็นข้อความที่ผู้แปลอธิบายเพิ่มเพื่อความเข้าใจ

5. บทสรุป

จะเห็นได้ว่าปัญหาการแปลอันเกิดจากความแตกต่างของลักษณะภาษาไทย ภาษาอังกฤษนั้น ส่วนหนึ่งเกิดจากข้อกำหนดทางไวยากรณ์ที่ไม่เหมือนกัน และมักจะเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นในกรณีที่ภาษาเป้าหมายมีการระบุในประเด็นนั้นละเอียดกว่าภาษาต้นฉบับ เช่น ในกรณีของการใช้ article เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีปัญหาที่เกิดจากการใช้เครื่องหมายที่ต่างกัน เช่น ในเรื่องของเวลาหรือกาล (tense) อีกทั้งยังมีปัญหาที่เกิดจากความนิยมในการใช้โครงสร้างภาษา (structure) ที่ต่างกัน และปัญหาการไม่สามารถสื่อสารสิ่งที่มีอยู่เฉพาะในวัฒนธรรมไทย สังคมไทย ออกไปได้ด้วย แต่ไม่ว่าภาษาไทยกับภาษาอังกฤษจะมีความแตกต่างห่างไกลกันประการใดและมากเพียงใด ปัญหาความแตกต่างนั้นจะแก้ไขได้ด้วยการผล่อออกมาจากภาษาต้นฉบับให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ และยึดความหมายที่สื่อออกมาโดยภาษานั้นเป็นหลัก ทั้งนี้เพราะต้นตอของปัญหาส่วนใหญ่เกิดจากความแตกต่างกันของรูปแบบภาษา เมื่อใดที่เราสามารถมองเห็นผ่านตัวรูปแบบเข้าไปยังเนื้อในซึ่งเป็นความหมายได้ เมื่อนั้นความแตกต่างทั้งหลายซึ่งเกิดมาจากรูปแบบของภาษาที่ไม่เหมือนกันก็จะไม่เป็นปัญหาในการแปลอีกต่อไป

รายละเอียดเพิ่มเติม

1. แคทฟอร์ดเรียกสิ่งนี้ว่าเป็น word-rank-bound translation (Catford 1965:25) ซึ่งจะมีประโยชน์ก็เพื่อแสดงความแตกต่างระหว่างโครงสร้างของภาษาต้นฉบับและภาษาเป้าหมายเท่านั้น
2. Seleskovitch เรียกสิ่งนี้ว่า extra-linguistic knowledge
3. Catford 1965: 1
4. Danks 1997: xi-xviii
5. สัญฉวี 2542: 50

เอกสารอ้างอิง

- สัญฉวี สายบัว. 2542. *หลักการแปล*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- Catford, J.C. 1965. *A Linguistic Theory of Translation*. London: Oxford University Press.
- Danks, Joseph H, et al., eds. 1997. *Cognitive Processes in Translation and interpreting*. Thousand Oaks: Sage Publications.
- Seleskovitch, Danica. 1978. *Interpreting for international Conferences*. Washing D.C.: Pen and Booth.